

Personalizace volby v kontextu konceptu voleb druhého řádu. Příklad voleb do zastupitelstva Jihomoravského kraje v roce 2008

Radovan Brtník, Vlastimil Havlík¹

Tento text byl zpracován v rámci Výzkumného záměru *Politické strany a reprezentace zájmů v soudobých evropských demokraciích* (kód MSM0021622407).

Abstract: The Personalization of Vote in the Context of Second-Order Elections' Concept. The Case of the Regional Elections to the Assembly of South Moravia in the Year 2008.

The theoretical concept of second-order elections has become a useful tool to analyze sub-national and/or supranational elections. This paper tries to apply the concept to the regional elections in the Czech Republic and to challenge the concept by analysis of the personalization of the vote in the regional elections to the assembly of South Moravia in the year 2008. Working with the electoral results (especially with preferential voting), the authors argue that the decisions and preferences of voters were influenced not only by the situation in the main political arena (e.g. by the governing or opposition role of political parties) but also by the composition of party lists, in terms of candidates' connections locally.

Key words: *Czech Republic, Political parties, Preferential voting, Regional elections, Second-order elections.*

1. Úvod²

Zavedení krajského uspořádání k 1. lednu 2000 představovalo nejen dovršení významné etapy reformy územní samosprávy v České republice, ale zároveň s sebou přineslo do českého prostředí i nový typ voleb. Volby do zastupitelstev krajů doplnily volby do obou komor Parlamentu ČR a volby do obecních zastupitelstev. Pestré spektrum volebních klání bylo po vstupu České republiky do Evropské unie (EU) navíc rozšířeno o volby do Evropského parlamentu. Nová – krajská – volební aréna a samotná realizace voleb nenechaly netečnou ani politologickou obec v České republice, která vyprodukovala celou řadu publikací věnujících se různým aspektům krajských voleb (např. Balík, Kyloušek 2005 nebo Šaradín, Šulák 2001). Zmíněné publikace nabídly bezesporu kvalitní rozbor sledovaných voleb a poskytly cenná data, ale také přinesly podněty pro případné další studium krajské politiky v České republice, a to např.

¹ Kontakt: Katedra politologie, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Joštova 10, 602 00 Brno; e-mail: shamann@mail.muni.cz; havlik@fss.muni.cz.

² Autoři by rádi touto cestou poděkovali anonymním recenzentům za cenné rady a připomínky.

v kontextu multiúrovňové perspektivy, resp. konceptu víceúrovňového vládnutí (*multi-level governance*), který plasticky zachycuje víceúrovňovou strukturu a fungování politického systému (k dílčím aspektům víceúrovňové perspektivy viz např. Fiala, Strmiska 2005). Akceptace chápání politického procesu jako děje probíhajícího na více úrovních politického systému s sebou totiž přináší i diskusi nad významem jednotlivých úrovní rozhodování. Takto konstruovaná debata se odráží i v pohledu na volby jakožto základní legitimující prvek rozhodování (a rozhodovacích orgánů/institucí) v rámci každé z úrovní politického procesu. Objevují se tak otázky týkající se důležitosti každého z druhů voleb (prezidentských, celostátních, evropských, regionálních či lokálních), a to jak z hlediska vlivu na finální podobu politiky, tak z hlediska toho, jak volby vnímají (a jak se v nich chovají) samotní voliči a politické strany. Ve výzkumu voleb v kontextu víceúrovňového vládnutí přitom získal do jisté míry výsadní postavení koncept voleb druhého řádu (*second-order elections*), jež poprvé podrobněji rozvinula (i v návaznosti na některé americké studie či výzkum zemských voleb v Německu) při analýze prvních voleb do Evropského parlamentu dvojice německých politologů Karlheinz Reif a Hermann Schmitt a jež byl v dalších letech precizován a částečně modifikován.

Na úvod si připomeňme hlavní teze konceptu voleb druhého řádu. Jak bylo naznačeno výše, původní Reifův a Schmittův text reagoval na výsledky voleb do Evropského parlamentu v roce 1979. Na druhou stranu, mezi volby druhého řádu řadili autoři rovněž komunální volby, regionální volby či volby do méně významné komory v případě bikamerálního parlamentarismu, zatímco volby prvního řádu ztotožnili v případě parlamentního režimu s volbami do celostátního zákonodárského sboru, případně jeho významnější komory (Reif, Schmitt 1980: 8-9). Zjednodušeně řečeno, volby druhého řádu (v případě ČR by se dle Reifových a Schmittových předpokladů jednalo vedle evropských voleb i o volby senátní, krajské a komunální) jsou takové, které voliči i politické strany vnímají jako méně důležité ve srovnání s volbami prvního řádu (to se projevuje např. na výši volební účasti nebo na nákladech na volební kampaň). Druhořadé volby ovšem nelze v rámci konkrétního politického systému striktně oddělit od voleb prvořadých, neboť jejich výsledky se mohou projevit i v rámci rozhodující arény. A naopak – a to je z hlediska podstaty voleb druhého řádu zřejmě klíčové – mnozí voliči se v druhořadých volbách rozhodují podle dění v prvořadé aréně (pojetí hlasování jako referenda o vládní politice) a také taktika politických stran je často ovlivněna kalkulacemi vycházejícími z politické soutěže v hlavní aréně. I proto se někdy hovoří o *národních* (ve smyslu domácích) volbách druhého řádu (Reif, Schmitt 1980: 9; srov. Norris 1997; v češtině např. Fiala 2006: 113-120).

Reifův a Schmittův text odstartoval na poli evropské politologie poměrně bohatou diskusi, zároveň je třeba říci, že naprostá většina dalších textů operujících s konceptem voleb druhého řádu se soustředila převážně na problematiku voleb do Evropského parlamentu (např. Koepke, Ringe 2006; Marsh 1998; Schmitt 2005; Schmitt, Mannheimer 1991; van der Brug, van der Eijk 2007; v českém prostředí např. Fiala 2004; Linek 2004). Tento fakt je do jisté míry paradoxní, pokud si uvědomíme, že samotní Reif se Schmittem se nechali původně inspirovat výzkumem Reinera Dinkela, který se zabýval výsledky zemských voleb v Německu.

Dominance evropské volební arény ve výzkumu druhořadých voleb není ovšem absolutní, dílčí pozornost byla věnována rovněž volbám na úrovni substátní, zejména regionální. Z hlediska zaměření našeho textu je významná zejména diskuse, která na základě aplikace základních tezí konceptu voleb druhého řádu do jisté míry zpochybňuje automatické řazení všech druhů voleb (kromě parlamentních v případě parlamentního režimu) mezi volby druhého řádu a naopak konstatuje, že některé substátní volby mohou představovat zcela autonomní arénu a z hlediska daného politického systému další volby prvního řádu, nebo alespoň volby „méně druhořadé“. V této souvislosti je možno zmínit např. text Freda Cutlera (2008), jenž na základě analýzy dat z volební studie charakterizuje ontarijské provinční volby jako prvořadé.

V českém politologickém prostředí bylo doposud věnováno substátní politice v kontextu voleb druhého řádu jen velmi málo prostoru. Jistou výjimku představuje v této souvislosti publikace olomouckého politologa Pavla Šaradína *Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice* (Šaradín 2008), jež se však přes svůj název dotýká problematiky voleb druhého řádu v České republice jen velmi omezeně. Při výzkumu prostředí české komunální politiky je třeba zmínit jméno brněnského politologa Stanislava Balíka, který ve své studii geograficky vymezené okresy Šumperk a Jeseník zasadil analýzu úrovně volební účasti i do kontextu konceptu voleb druhého řádu (Balík 2009: 41-70). Problematice krajských voleb se věnovali i Vlastimil Havlík a Libor Hoskovec (Havlík 2009; Havlík, Hoskovec 2009), kteří dospěli k závěru, že krajské volby v České republice při přihlédnutí ke specifickým krajského uspořádání splňují většinu rysů, které teoretické koncepty volbám druhého řádu přiřítají. Jedním dechem je třeba dodat, že dvě naposledy zmíněné studie, stejně jako zmíněná publikace Pavla Šaradína, pracují s daty agregovanými na úroveň krajů, tedy umožňují provedení spíše obecnější charakteristiky volebních výsledků.

Předkládaný text se vydává poněkud odlišnou cestou. Jeho cílem je prověření aplikovatelnosti konceptu voleb druhého řádu v prostředí jednoho kraje – konkrétně Jihomoravského, přičemž analyzovanými jednotkami jsou jednotlivé obce s rozšířenou

působností (ORP)³. Pokud bychom chtěli koncept druhořadých voleb aplikovat beze zbytku, museli bychom předpokládat i v rámci jednotlivých obcí stejný pokles/nárůst volební podpory dané politické strany v závislosti na tom, zda se jedná o stranu vládní, opoziční, velkou, malou, navíc v návaznosti na průběh volebního cyklu. Již jen letmý pohled (k podrobnějšímu se dostaneme v dalších částech textu) na volební výsledky v rámci vybraných obcí ovšem prozrazuje, že tomu tak není a že existují výrazné diskrepance v ziscích jednotlivých stran, a to nejen mezi obcemi navzájem (což může být a také bývá důsledek rozdílného geografického rozložení volební podpory dané strany v souvislosti např. se sociodemografickými charakteristikami voličů či mírou religiozity), ale i v rámci jednotlivých obcí mezi dvěma volbami. Na konečnou podobu volebních výsledků tak musí mít vliv ještě další faktory. Jako jeden z nich, na který se soustředí náš text, je možno uvést personalizaci volby, resp. její vyšší personalizaci v případě krajských voleb ve srovnání s volbami sněmovními. Jinými slovy a poněkud zjednodušeně řečeno: o čím nižší úroveň politiky se jedná, tím méně si ji volič spojuje s ideologickým zázemím politických stran a tím více se rozhoduje na základě konkrétních osobností, které jsou mu svým působením v dané obci či kraji bližší (mimo jiné je také pravděpodobnější osobní kontakt s daným politikem). Samozřejmě i v případě voleb do Poslanecké sněmovny kandidují politici pocházející z konkrétních krajů či obcí, nicméně personalizace volby a zejména její četnost je limitovaná velikostí volebního obvodu a s ní související velikostí kandidátních listin z hlediska počtu kandidátů. Přitom platí, že čím vyšší počet osobností figuruje na kandidátní listině, tím větší je pravděpodobnost zastoupení konkrétní obce na kandidátce.⁴ Výchozím předpokladem našich úvah je přitom tvrzení, že daná politická strana získává ve volbách komparativní výhodu, jež může vyústit v rámci konkrétní obce ve vyšší volební zisk, pokud umístí na kandidátní listinu osobnost navázanou na danou obec. A *vice versa* absence místního kandidáta danou stranu v konkrétní obci znevýhodňuje a může stát za nižším volebním ziskem.

Zůstává přitom skutečností, že dosavadní studie týkající se druhořadých voleb se otázkou (potenciální) personalizace volby zatím nezabývaly. Respektive velice stručně se o otázce personalizace volby zmiňují, ovšem v souvislosti s volební účastí ve svém textu Reif se

³ Tedy skutečně konkrétní obec, nikoli souhrn obcí ve správním obvodu dané ORP.

⁴ Jako příklad uvedme srovnání kandidátní listiny ODS pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006, jež čítala v Jihomoravském kraji 34 kandidátů, a kandidátní listinu téže strany pro volby do zastupitelstva Jihomoravského kraje v roce 2008, která měla 70 kandidátů. Pravděpodobnost zastoupení politika z konkrétní obce na kandidátní listině byla v případě krajských voleb fakticky dvakrát vyšší.

Schmitter (1980: 13), když tvrdí, že personalizace volby spjatá s vyšším počtem menších volebních obvodů může být příčinou vyšší úrovně volební účasti. I z tohoto důvodu je cílem předkládaného textu především zahájení systematického výzkumu personalizace volby v kontextu voleb druhého řádu, a to pomocí příkladu voleb do zastupitelstva Jihomoravského kraje v roce 2008 (zahrnutí dalších krajů do výzkumu je možno vnímat jakožto výzvu pro případné další badatelské počiny). Text se přitom zaměřuje pouze na dílčí teze konceptu voleb druhého řádu, a sice výsledky politických stran (pomíjí tedy záměrně otázku volební účasti). Autoři si jsou vědomi, že posléze nabídnutá interpretační linie výsledků krajských voleb není jediná možná, záměrem textu je nicméně se o tuto interpretaci pokusit a případně rozpoutat (doufejme, že kritickou a plodnou) diskusi nejen nad tímto příspěvkem, ale i případně nad aplikovatelností konceptu voleb druhého řádu v českém prostředí.

2. Metoda výzkumu

Jak bylo naznačeno, text se soustředí výhradně na krajské volby v Jihomoravském kraji v roce 2008. Autoři textu přitom záměrně rezignovali na analýzu výsledků voleb ve všech obcích, a to ze dvou důvodů. První z nich spočívá v omezeném rozsahu textu, který neumožňuje provedení podrobné analýzy všech 673 obcí Jihomoravského kraje. Druhý vychází ze snahy o analýzu velikostně, ale i funkčně (z hlediska role obcí v územní samosprávě) podobných obcí. Jinými slovy řečeno, autoři se chtěli vyhnout např. komparaci obce s dvaceti tisíci voliči (jako Břeclav) a obce Březiny s dvěma stovkami voličů. I z tohoto důvodu nefiguruje v analýze Brno, které svou velikostí výrazně vybočuje z ostatních ORP. Volba kraje pak byla dána bydlištěm a s ním souvisejícími znalostmi autorů týkajícími se zkoumaného prostředí. Zúžení analýzy na volby v roce 2008 je dáno opět omezeným rozsahem práce a také aktuálností posledních voleb do krajských zastupitelstev.

Základní metodou, kterou v následujícím textu používáme, je srovnání volebních výsledků politických stran, a sice těch, které získaly parlamentní zastoupení na základě voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006 s výjimkou Strany zelených. Výběr stran je predeterminován zaměřením textu, resp. zkoumáním volebních zisků vládních a opozičních stran. Záměrné opomenutí Strany zelených je dáno pouze krátkodobou relevancí strany na celostátní úrovni, výraznou personální obměnou ve straně a relativně nízkou mírou její etablovanosti na místní úrovni. Zaměřujeme se přitom v první řadě na tři ukazatele výše relativní volební podpory politické strany. Jednak provádíme srovnání procentních výsledků konkrétní politické strany v dané ORP ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006 a ve volbách do krajského

zastupitelstva v roce 2008. Zároveň zjištěný rozdíl srovnáváme s rozdílem výsledku politické strany v rámci celého Jihomoravského kraje (bez města Brna) v zatím posledních sněmovních a krajských volbách. Z kontextuálních důvodů uvádíme rovněž výsledky politické strany v rámci České republiky (bez hlavního města Prahy). Podobným způsobem je provedeno srovnání nominálních volebních výsledků politických stran. Navíc je vypočítán index úspěšnosti (IÚ) jakožto podíl počtu hlasů, které politická strana získala ve volbách do krajského zastupitelstva v roce 2008, a počtu hlasů, které získala o dva roky dříve ve volbách do Poslanecké sněmovny.⁵ Provedené srovnání a dílčí výsledky následně konfrontujeme s předpoklady vycházejícími z konceptu voleb druhého řádu. Zjištěné odlišnosti poté dáváme do souvislosti s předpokládanou personalizací krajské politiky, a to konkrétně identifikací lokálně významných osobností a uvedením počtu a podílu jejich preferenčních hlasů, neboť právě preferenční hlasy představují – při absenci volební studie – zřejmě jediný datový zdroj pro identifikaci personální volby. Autoři jsou si ovšem vědomi, že počet, resp. podíl preferenčních hlasů *neznamená sám o sobě* důkaz o kauzalitě personální volby a volebního výsledku politické strany, nicméně představuje vhodný ukazatel popularity konkrétního kandidáta v dané obci a ve spojení s výsledkem politické strany nástroj pro provedení iniciační komparace. Při analýze výsledků jednotlivých kandidátů budeme zohledňovat pouze lokálně významné osobnosti, jimiž máme na mysli osoby, které mají v dané obci⁶ trvalé bydliště a zároveň jsou:

1. členem rady nebo zastupitelstva obce;
2. členem rady nebo zastupitelstva kraje;⁷
3. poslancem, nebo senátorem Parlamentu České republiky.⁸

3. Jihomoravský kraj a krajské volby

Než přikročíme k samotné analýze volebních výsledků, je třeba se alespoň ve stručnosti zmínit o podobě krajské *polity*. Zasazení volebních výsledků do institucionálního, resp. formálně-právního „nastavení“ krajské politiky není samoučelné, nýbrž představuje nutný předpoklad pro

⁵ K metodice výpočtu viz blíže Eibl, Havlík, Kyloušek, Pink 2009: 11.

⁶ Nebo v blízkosti obce (viz níže např. výsledky ČSSD v Tišnově).

⁷ Ve výjimečných případech je zohledněna i funkce daného kandidáta v minulosti (např. dlouholetá pozice starosty v obci).

⁸ Při analýze výsledků voleb a lokální známosti kandidátů budeme v textu při kumulaci funkcí některého z kandidátů uvádět post, který je svázán s místem voleb. Jistou výjimku tvoří v tomto ohledu specifický post hejtmána Jihomoravského kraje.

možnost charakteristiky voleb jako druhořadých. Výrazné odlišnosti v institucionální podobě prvořadé a jiné volební arény totiž mohou znamenat nemožnost jejího následného charakterizování jako druhořadé (Reif, Schmitt 1980: 12-13). Zejména používání odlišných volebních systémů může samo o sobě do značné míry determinovat podobu volebních výsledků (např. vzhledem k odlišnému psychologickému účinku relativně většinového a poměrného volebního systému). Případné působení tohoto faktoru je tak třeba předem vyloučit. Zvláštní část následujícího textu se tak týká rovněž srovnání podoby volebního systému, který byl použit ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006, a volebního systému, který se používá ve volbách do krajských zastupitelstev.

K vytvoření krajských samospráv došlo po relativně intenzivní diskusi politických aktérů (srov. Balík 2005) na základě ústavního zákona č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků, který nabyl účinnosti k 1. 1. 2000. Na základě této normy došlo k rozdělení České republiky na 13 krajů a hlavní město Prahu. Fungování krajské samosprávy dále upravují zákon č. 128/2000 Sb., o obcích; zákon č. 129/2000 Sb., o krajích; či zákon č. 130/2000 Sb., o volbách do zastupitelstev krajů.

Kraj spravuje zastupitelstvo kraje, dalšími orgány jsou rada kraje, hejtman a krajský úřad. Vedle výše zmíněných orgánů může kraj ustavovat i další orgány (zastupitelstvo výbory a rada komise). Zastupitelstvo je voleno na čtyřleté období, jeho zasedání jsou veřejná a pořizuje se z nich zápis, do kterého je možno nahlédnout na krajském úřadě. Zastupitelstvo volí hejtmana, zástupce hejtmana a krajskou radu. Rada je výkonným orgánem kraje, její zasedání jsou neveřejná, ale zápis z nich je také k nahlédnutí na krajském úřadě. Hejtman zastupuje kraj navenek a řídí jednání zastupitelstva. Krajský úřad, v jehož čele stojí ředitel odpovědný hejtmanovi kraje, plní úkoly, které mu udělilo zastupitelstvo. V případě Jihomoravského kraje, který je čtvrtým největším a zároveň čtvrtým nejlidnatějším, se zastupitelstvo skládá z 65 členů a krajská rada čítá 11 členů.⁹ Jihomoravský kraj se původně jmenoval Brněnský, ovšem v roce 2001 došlo díky novele zákona k jeho přejmenování.

Rozdílné vymezení volebního práva, které „definuje okruh osob oprávněných hlasovat a podmínky hlasování (tj. vymezuje, kdo je voličem a jak hlasuje)“ (Šedo 2004: 11), může sehrát při různých typech voleb, jak bylo naznačeno výše, roli významného faktoru ovlivňujícího konečnou úroveň volební účasti, ale i výsledků jednotlivých politických stran, a to zejména z hlediska dvou prvků. První z nich je (ne)stanovení povinnosti účastnit se voleb (a podoba

⁹ Hejtman a jeho zástupci jsou také členy rady.

sankcí za porušení této povinnosti), jejíž důsledky pro volební účast jsou zřejmé. Povinná volební účast může rovněž ovlivnit i zisky jednotlivých stran, zejména pokud přihlédneme k rozdílné míře disciplinovanosti voličů. Druhý prvek představuje rozdílné definování okruhu osob s aktivním volebním právem, tj. právem se voleb účastnit, přičemž především odlišné nastavení věkové hranice pro aktivní volební právo může mít na volební výsledky nezanedbatelný vliv.¹⁰ Ve sledovaném období nevykazovalo volební právo ve volbách do krajských zastupitelstev a do Poslanecké sněmovny v těchto aspektech odlišnosti, neboť ani v jednom případě nebyla/nela uzákoněna povinnost se voleb účastnit a v obou případech je stanovena hranice aktivního volebního práva na 18 let. Určité odlišnosti lze identifikovat ve výčtu překážek výkonu volebního práva (v krajských volbách jsou za překážku výkonu aktivního volebního práva považovány vedle zbavení způsobilosti k právním úkonům a omezení osobní svobody z důvodu ochrany zdraví lidu navíc omezení osobní svobody z důvodu výkonu trestu odnětí osobní svobody a výkon základní nebo náhradní vojenské služby, vyžaduje-li to bezpečnost státu) a v „územním vymezení“ aktivního volebního práva, kdy v případě voleb do krajských zastupitelstev může v daném kraji volit pouze státní občan ČR, který má na území kraje trvalý pobyt (§ 4 zákona č. 130/2000 Sb., o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů). Na rozdíl od voleb do Poslanecké sněmovny není umožněno hlasování v kraji, v němž nemá volič trvalé bydliště. Ve volbách do Poslanecké sněmovny se totiž omezení aktivního volebního práva váže pouze na státní občanství ČR a hranici 18 let věku, od roku 2002 dokonce bez nutnosti mít trvalý pobyt na území ČR (odst. 7 § 1 zákona č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů). Vliv zmíněných odlišností vymezení volebního práva pro volby do krajských zastupitelstev a do Poslanecké sněmovny na úroveň volební účasti je tak zanedbatelný.¹¹

Vedle volebního práva může naopak výrazným způsobem ovlivnit volební výsledky rovněž podoba volebního systému, zejména pokud je volební systém z hlediska tradice daného

¹⁰ Ostatně dokládá to i dílčí výzkum týkající se volební účasti a stranické identifikace ve volbách do Poslanecké sněmovny PČR v roce 2006, který mimo jiné poukázal na odlišnou míru volební účasti, ale i stranické identifikace různých věkových skupin (Linek, Lyons 2007a, 2007b).

¹¹ Ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002 odevzdalo v zahraničí platný hlas 3 742 voličů, což činilo z celkového počtu platných hlasů 0,08 %. V roce 2006 vzrostl počet platných hlasů odevzdaných v zahraničí na 6 702, což odpovídalo 0,13 % z celkového počtu platných hlasů. Data o hlasování osob s omezenou osobní svobodou nejsou dostupná, nicméně lze předpokládat, že počet osob s aktivním volebním právem s omezenou osobní svobodou je vzhledem k celkovému počtu voličů rovněž zanedbatelný (počet odsouzených ve věznicích se v České republice pohybuje kolem 15 000; viz Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky za rok 2006).

politického systému novinkou, případně není volební systém pro voliče srozumitelný. To ovšem není případ České republiky, neboť volební systém pro volby do krajských zastupitelstev nevybočuje z české (československé) tradice poměrných volebních systémů v období po roce 1989, navíc do značné míry vychází z podoby volebního systému do Poslanecké sněmovny z doby přípravy volebního zákona pro krajské volby.¹² Pozoruhodnou záležitostí je i den hlasování, který bývá v odborné literatuře uváděn jako možný spolupůsobící faktor na úroveň volební účasti (viz např. Blondel, Sinnott, Svensson 1998: 37). Ani v tomto ohledu se však sněmovní volby v roce 2006 a krajské volby v roce 2008 nelišily (v obou případech se hlasovalo v pátek a v sobotu). I proto lze závěrem konstatovat, že odlišnosti v podobě volebního práva i volebního systému ve volbách do Poslanecké sněmovny a krajských zastupitelstev nejsou *per se* natolik významné, aby výrazným způsobem ovlivnily úroveň volební účasti, případně – a to je z hlediska cíle předloženého textu důležitější – volební zisky jednotlivých stran.

4. Volby do zastupitelstva Jihomoravského kraje v roce 2008

Propojenost prvořadé a druhořadé politické arény zmiňují prakticky všichni autoři věnující se teorii druhořadých voleb. Vzájemné ovlivňování těchto arén je patrné již z předešlých dvou voleb do krajských zastupitelstev, ovšem ve volbách v roce 2008 byl tento fakt nejpatrnější, což se projevilo zejména na podobě volební kampaně, které dominovala témata typická pro celostátní politiku neboli pro volby prvního řádu (Eibl 2009). Hlavním terčem kritiky ze strany opozice se přitom stalo zdravotnictví a jeho reforma, zejména pak otázka regulačních poplatků. Obecně se dá říci, že předpoklady pro rozhodování voličů v rámci druhořadé volební arény podle témat relevantních pro arénu prvořadou byly naplněny. Samotné nastolení tématu politickými stranami však automaticky neznamená, že toto bude jediným vodítkem voličova rozhodování a jedinou determinantou konečných volebních výsledků. Na otázku, jakým způsobem se mohla do výsledků voleb promítnout jejich personalizace, se pokouší nalézt odpověď následující text.

¹² Neznamená to sice, že se oba volební systémy neliší v nastavení svých základních proměnných (Lebeda 2001; Havlík, Šedo, Čaloud 2004), nicméně nelze předpokládat, že významná část elektorátu (a rovněž médií) dokáže posoudit či predikovat působení volební formule či velikosti volebních obvodů na konečné volební výsledky. Zřejmě „nejčitelnější“ proměnnou volebního systému je pro voliče (a média) volební klauzule. V tomto ohledu je nejvýznamnější odlišností, byť má zřejmě z hlediska celkových výsledků voleb jen zanedbatelný vliv, existence tzv. aditivní klauzule v případě voleb do Poslanecké sněmovny (k odlišnostem volebních systémů pro volby do krajských zastupitelstev a do Poslanecké sněmovny viz Chytilík, Šedo 2004), jež může některé voliče ve volbách do Poslanecké sněmovny odradit od hlasování pro volební koalici, jejíž volební preference se pohybují na hranici výše volební klauzule. Postavení volebních koalic je tak výhodnější ve volbách do krajských zastupitelstev.

Než se dostaneme k samotné analýze volebních výsledků, je třeba zmínit ještě jednu proměnnou, která může výrazným způsobem ovlivnit volební výsledky, a sice volební účast. Tabulka č. 1 přináší přehled volební účasti ve sledovaných ORP ve sněmovních volbách v roce 2006 a ve volbách do jihomoravského krajského zastupitelstva v roce 2008 a slouží jako datový základ pro další výklad volebních výsledků v dalším textu.

Tabulka č. 1. Přehled volební účasti v ORP ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006 a ve volbách do krajských zastupitelstev v roce 2008.

	PS 2006 (%)	Kraj 2008 (%)	Rozdíl
ČR*	63,9	40,3	-23,6
Jihomoravský kraj	65,3	41,1	-24,2
Blansko	67,0	44,4	-22,6
Boskovice	64,8	40,0	-24,8
Břeclav	60,1	35,1	-25,0
Bučovice	62,7	40,5	-22,2
Hodonín	59,9	33,7	-26,2
Hustopeče	62,8	38,3	-24,5
Ivančice	62,8	39,6	-23,2
Kuřim	68,1	43,8	-24,3
Kyjov	67,1	41,6	-25,5
Mikulov	59,6	32,1	-27,5
Mor. Krumlov	65,5	40,5	-25,0
Pohořelice	60,0	32,7	-27,3
Rosice	64,2	38,2	-26,0
Slavkov u Brna	67,2	41,8	-25,4
Šlapanice	72,1	49,5	-22,6
Tišnov	66,0	45,0	-21,0
Veselí nad Mor.	62,4	35,2	-27,2
Vyškov	63,6	41,0	-22,6
Znojmo	62,7	44,4	-18,3
Židlochovice	66,1	39,5	-26,6

* bez hl. města Prahy. Zdroj: Volby.cz.

4.1 Výsledky vládních stran

Občanská demokratická strana

Občanská demokratická strana ve srovnání s volbami do Poslanecké sněmovny v roce 2006 výrazně ztratila (viz tabulka č. 2). Ovšem pokud porovnáme volební propad ODS v roce 2008 s volebními ztrátami ČSSD v letech 2000 a 2004, dojdeme k závěru, že volební podpora občanských demokratů klesla procentuálně méně než sociálních demokratů o čtyři roky dříve.¹³

¹³ ČSSD ztratila v krajských volbách v letech 2000 a 2004 takřka 18 procentních bodů v rámci Jihomoravského kraje, zatímco ODS v roce 2008 „pouze“ necelých 15 procentních bodů. Nutno ovšem podotknout, že za vyšší volební účasti.

Občanští demokraté ztratili v rámci Jihomoravského kraje takřka 15 procentních bodů, v absolutních číslech pak 106 774 hlasů. ODS skončila na jižní Moravě až na 3. místě, zatímco v celorepublikovém měřítku skončila druhá, a navíc obdržela pouze o 5 562 hlasů více než KSČM, která skončila čtvrtá. Zároveň se ODS nepodařilo ani v jedné ze sledovaných ORP dosáhnout, byť přibližně, podobného výsledku jako v roce 2006 ve sněmovních volbách, přičemž nejnižší procentuální pokles její volební podpory v ORP činil 10 procentních bodů (konkrétně se jednalo o Hustopeče). Obecně se dá říci, že výsledek občanských demokratů odpovídá základnímu předpokladu konceptu voleb druhého řádu – tedy pokles volebního zisku ve všech ORP, nicméně rozdíly v rámci jednotlivých obcí si vyžadují další interpretaci.

Tabulka č. 2. Volební zisky ODS v ORP ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006 a ve volbách do krajských zastupitelstev v roce 2008.

	PS 2006 (%)	Kraj 2008 (%)	Rozdíl	PS 2006 (hlasy)	Kraj 2008 (hlasy)	IÚ
ČR*	33,6	23,5	-10,1	1 575 251	687 005	0,44
Jihomoravský kraj	30,6	15,8	-14,8	186 779	60 005	0,32
Blansko	29,4	16,8	-12,6	3 308	1 253	0,38
Boskovice	29,8	15,7	-14,1	1 796	576	0,32
Břeclav	33,4	15,5	-17,9	4 427	1 125	0,25
Bučovice	24,6	11,7	-12,9	790	233	0,29
Hodonín	31,0	15,6	-15,4	4 056	1 137	0,28
Hustopeče	35,4	25,4	-10,0	1 067	461	0,43
Ivančice	27,3	13,9	-13,4	1 287	420	0,32
Kuřim	35,6	18,1	-17,5	1 955	645	0,33
Kyjov	31,3	17,1	-14,2	2 106	684	0,32
Mikulov	32,5	18,1	-14,4	1 199	355	0,30
Mor. Krumlov	28,4	14,9	-13,5	902	282	0,31
Pohořelice	27,1	15,1	-12,0	585	182	0,31
Rosice	32,0	18,2	-13,8	893	307	0,34
Slavkov u Brna	33,7	19,1	-14,6	1 112	375	0,34
Šlapanice	34,7	15,6	-19,1	1 296	400	0,31
Tišnov	29,8	14,5	-15,3	1 328	450	0,34
Veselí nad Mor.	25,1	14,3	-10,8	1 503	469	0,31
Vyškov	25,5	14,2	-11,3	2 898	980	0,34
Znojmo	31,1	17,1	-14,0	5 598	2 006	0,36
Židlochovice	34,5	21,4	-13,1	576	209	0,36

* bez hlavního města Prahy; zdroj: Volby.cz.

Při pohledu na jednotlivé obce s rozšířenou působností je totiž patrné, že na úrovni jednotlivých ORP byla volební podpora ODS velmi proměnlivá, a to jak v procentních ziscích, tak co se týče absolutního počtu hlasů. Jak vidno z tabulky č. 2, výrazné výkyvy vykazují jak rozdíly v procentuálních ziscích, tak v indexu úspěšnosti. Největší procentuální úbytek hlasů (19 procentních bodů) zaznamenala ODS ve Šlapanicích, kde je – jak bude uvedeno dále – již delší dobu nejsilnější politickou stranou KDU-ČSL. Příznačné je, že na kandidátní listině

občanských demokratů nefigurovala jediná osobnost ze Šlapanic. Zároveň nejvyšší podíl preferenčních hlasů pro konkrétního kandidáta (Annu Procházkovou) činil pouze 6,3 % (jednalo se tedy o druhý nejnižší podíl preferencí ze všech sledovaných ORP). Dalšími obcemi, kde ODS získala výrazně nižší volební podporu ve srovnání s průměrem v Jihomoravské kraji, jsou Kuřim a Břeclav, kde činil propad více než 17 procentních bodů. Poněkud odlišná byla situace v Kuřimi. ODS sice zařadila na kandidátku starostu Kuřimi Oldřicha Štarhu, ale až na třicáté sedmé, nevolitelné místo. Zřejmě právě tento fakt způsobil, že Štarha obdržel ve „své“ obci relativně malý podíl preferencí (10 %). V této souvislosti není bez zajímavosti, že kuřimský starosta obdržel jen o jeden preferenční hlas více než jeho kolega z obecního zastupitelstva Martin Nawrath, jenž figuroval na 4. místě kandidátní listiny Strany zelených.

Z hlediska poklesu obou sledovaných hodnot, tedy procentuálních bodů a indexu úspěšnosti, je zajímavé město Břeclav, kde měla ODS vůbec nejhorší hodnoty mezi obcemi s rozšířenou působností na Jižní Moravě. Pokles dosáhl téměř 18 procentních bodů a navíc index úspěšnosti byl pouhých 0,25, což znamená, že ODS odevzdalo svůj hlas o 75 % méně voličů než v předešlých prvořadých volbách. Vysvětlení špatného výsledku ODS nelze vzhledem ke kandidatuře bývalé starostky Břeclavi a náměstkyně hejtmana Anny Procházkové tentokrát hledat výhradně v podobě kandidátní listiny (Procházková kandidovala na 2. místě a obdržela 22 % preferenčních hlasů ODS v Břeclavi). Horší výsledek ODS je třeba spatřovat ve z celokrajské perspektivy výjimečném výsledku pravostředového,¹⁴ tedy vzhledem k ODS ideově blízkého subjektu SNK-ED. Ti obdrželi 14,5 % hlasů (v rámci kraje pouze 1,4 %). Lídr kandidátky a břeclavský starosta Dymo Piškula se přitom stal (společně s hejtmanem Stanislavem Juránkem) z hlediska počtu preferenčních hlasů druhým nejúspěšnějším kandidátem v Břeclavi po sociálním demokratovi Oldřichu Ryšavém. Jen těsně za Procházkovou zůstal v počtu preferenčních hlasů další kandidát SNK-ED a břeclavský radní Martin Ondrouch. Rozdělení preferenčních hlasů tak naznačuje pravděpodobný přesun části voličstva od ODS k SNK-ED.

Naopak relativně nejlepšího výsledku dosáhla ODS v již výše zmíněných Hustopečích. Propad o 10 procentních bodů je nejnižší v rámci zkoumaných ORP. Navíc v této obci dosáhl nejvyšší hodnoty index úspěšnosti pro ODS v rámci Jihomoravského kraje, a to hodnoty 0,43. Na kandidátce ODS byly čtyři osobnosti s trvalým bydlištěm v Hustopečích, z nichž dvě působily

¹⁴ Vzhledem k absenci dlouhodobého a systematického výzkumu zaměřeného na SNK-ED (ale obecně i na ostatní „nezávislé“ subjekty) si zaslouží bližší vysvětlení klasifikace subjektu jako „pravostředového“. V této souvislosti vycházíme z *Programu strany SNK Evropská demokratická*, z výsledků expertního šetření Kennetha Benoita a Michaela Lavera (2006: 258), určitý význam může mít i sebedeclarace strany jako „pravostředové“ (*SNK Evropská demokratická*).

v době voleb v samosprávě města – starosta Jiří Kadrnka (11. místo na kandidátní listině) a místostarosta Libor Sadílek (32. místo na kandidátce). Výsledek ODS ovlivnila zejména Kadrnkova kandidatura, neboť starosta Hustopečí se stal vůbec nejúspěšnějším kandidátem, co se týče preferenčních hlasů v obci (v rámci ODS 49,5 % preferenčních hlasů). Výrazného výsledku dosáhl i Sadílek (22,8 % preferencí) a Petr Slezák, starosta nedalekých Němčiček (10,4 % preferencí).

Méně výrazného propadu dosáhli občanští demokraté v Blansku, kde ztratili sice 12,6 procentních bodů, ale index úspěšnosti byl 0,38 (i díky vyšší volební účasti). Nejlepšího výsledku dosáhla z kandidátů ODS blanenská starostka Jaroslava Králová (6. místo), která získala 28,3 % preferenčních hlasů. Hranici 5 % preferencí překročil i starosta blízkých Boskovic Jaroslav Dohnálek. Mírně nadprůměrný výsledek ve srovnání s dalšími obcemi zaznamenala ODS i v Židlochovicích, Rosicích a Mikulově. V Židlochovicích získal nejvíce preferenčních hlasů starosta blízkých Žabčic Vladimír Šmerda (12. místo, 17,7 % preferencí), na 2. místě skončil v tomto ohledu židlochovický radní Pavel Grygar (61. místo, 7,7 % preferencí). Nejúspěšnějším kandidátem strany v Rosicích se stal místní starosta Petr Klíma (31. místo na kandidátní listině, 28,6 % preferencí). Příklad Mikulova je poněkud specifický v tom, že ODS obdržela nadprůměrný podíl hlasů, ovšem v případě absolutního počtu hlasů zaznamenala dosti výrazný pokles. V kontextu velmi nízké úrovně volební účasti (nejnižší ze všech sledovaných ORP) lze konstatovat, že obecně nízký zájem voličů se týkal ODS v relativně omezené míře. Toto zjištění lze přičíst primárně kandidatuře mikulovského starosty Rostislava Košťala, vůbec nejúspěšnějšího kandidáta co do počtu preferenčních hlasů napříč politickými stranami. V rámci ODS získal na 18. místě kandidátní listiny figurující Košťál 45,3 % preferenčních hlasů. Podobným způsobem, byť vzhledem k umístění na kandidátní listině v menší míře, zřejmě v Pohořelicích zafungovala kandidatura starosty Josefa Svobody (42. místo, 32,4 % preferencí). Svoboda se umístil mezi kandidáty všech stran na 2. místě v počtu preferenčních hlasů za sociálnědemokratickým lídrem Michalem Haškem, což se odrazilo v relativně malém poklesu volební podpory strany ve srovnání s posledními volbami do Poslanecké sněmovny.

Rozdíly ve výsledcích ODS v rámci jednotlivých ORP jsou, jak vidno, do značné míry vysvětlitelné pomocí kandidatury lokálně významných osobností. Krystalickým příkladem budiž výsledek strany v Hustopečích, ale také v Blansku či Mikulově. Naopak horšího výsledku dosáhla ODS v obcích, které nebyly zastoupeny na kandidátní listině (Šlapanice), případně se jejich reprezentanti ocitli na nižších místech na kandidátkách (Kuřim). Zároveň je nutno dodat, že na výsledku ODS se spolupodílely i další faktory jako volební účast (Mikulov) či lokální úspěchy

dalších politických subjektů (Břeclav). V souvislosti s výsledky ODS je třeba zmínit i malý úspěch lídra kandidátky Milana Venclíka, jenž se stal neúspěšnějším kandidátem ODS pouze v Ivančicích, kde navíc obdržel vůbec nejmenší počet preferenčních hlasů ve všech sledovaných ORP, a to napříč sledovanými politickými stranami, který stačil kandidátovi těchto stran k preferenčnímu prvenství za danou stranu v rámci ORP. Venclíkův výsledek je částečně vysvětlitelný vázaností na Brno (na rozdíl např. od Michala Haška a jeho pozice na Tišnovsku a Kuřimsku), které nebylo předmětem výzkumu. Nicméně ani v samotném Brně se nestal Venclík neúspěšnějším kandidátem ODS. V celorepublikovém srovnání tak lze horší výsledek ODS v Jihomoravském kraji do jisté míry pravděpodobně přičíst i mezi voliči neoblíbenému lídrovi.¹⁵

Tabulka č. 3. Přehled neúspěšnějších kandidátů ODS z hlediska podílu preferenčních hlasů v jednotlivých ORP.

	Jméno	Funkce	Počet preferencí	Podíl preferencí	Pořadí
Blansko	Jaroslava Králová	Starostka Blanska	355	28,3 %	6.
Boskovice	Jaroslav Dohnálek	Starosta Boskovic	162	28,1 %	24.
Břeclav	Anna Procházková	Radní JMK	248	22,0 %	2.
Bučovice	Šárka Šilerová	Starostka Bučovic	34	14,5 %	41.
Hodonín	Radek Handel	Zastupitel Hodonína	163	14,3 %	40.
Hustopeče	Jiří Kadrnka	Zastupitel JMK, starosta Hustopečí	228	49,4 %	11.
Ivančice	Milan Venclík	Vicehejtman JMK	23	5,4 %	1.
Kuřim	Oldřich Štarha	Starosta Kuřimi	65	10,0 %	37.
Kyjov	Miroslav Hula	Místostarosta Kyjova	78	11,4 %	27.
Mikulov	Rostislav Košťál	Starosta Mikulova	161	45,3 %	18.
Mor. Krumlov	Jaroslav Mokrý	Starosta Mor. Krumlova	77	27,3 %	22.
Pohořelice	Josef Svoboda	Starosta Pohořelice	59	32,4 %	42.
Rosice	Petr Klíma	Starosta Rosic	88	28,6 %	31.
Slavkov u Brna	Jan Charvát	Starosta Slavkova u Brna	132	35,2 %	9.
Šlapanice	Anna Procházková	Radní JMK, radní Břeclavi	25	6,2 %	2.
Tišnov	Michal Kadlec	Zastupitel Tišnova	57	12,6 %	25.
Veselí nad Mor.	Jaroslav Pospíšil	Radní JMK	126	26,8 %	4.
Vyškov	Karel Jurka	Radní Vyškova	110	11,2 %	17.
Znojmo	Jan Blažíček	Místostarosta Znojma	431	21,4 %	20.
Židlochovice	Vladimír Šmerda	Starosta Žabčic	37	17,7 %	12.

Zdroj: Volby.cz

Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

I v třetích krajských volbách se KDU-ČSL podařilo posílit svoje pozice v komparaci s parlamentními volbami, ale dostala o dva procentní body méně hlasů než v roce 2004, což lze připsat jednak vyšší volební účasti a jednak situaci na celorepublikové scéně. Její tradiční „baštou“ se stala obec Šlapanice, nepodařilo se jí ovšem obhájit prvenství v Jihomoravském kraji, kde

¹⁵ V této souvislosti se jeví jako příznačné změny v rámci brněnské a posléze i jihomoravské organizaci ODS, ke kterým došlo v červnu 2009 a kdy se předsedou jihomoravské regionální rady strany stal místo Venclíka Jiří Kadrnka.

v posledních dvou volbách do krajských zastupitelstev (v roce 2000 ovšem v rámci Čtyřkoalice) vyhrála a byla hlavní silou vzniklé krajské koalice.¹⁶

Tabulka č. 4. Volební zisky KDU-ČSL ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006 a ve volbách do krajských zastupitelstev v roce 2008.

	PS 2006 (%)	Kraj 2008 (%)	Rozdíl	PS 2006 (hlasů)	Kraj 2008 (hlasů)	IÚ
ČR*	9,7	12,7	3,0	242 206	193 911	0,80
Jihomoravský kraj	11,1	23,9	12,8	67 865	90 254	1,33
Blansko	7,4	16,8	9,4	834	1 249	1,50
Boskovice	9,8	20,4	10,6	590	749	1,27
Břeclav	8,0	15,1	7,1	1 064	1 094	1,03
Bučovice	8,5	18,1	9,6	271	357	1,32
Hodonín	6,9	14,0	7,1	904	1 018	1,13
Hustopeče	9,0	17,1	8,1	272	309	1,14
Ivančice	8,8	18,3	9,5	413	550	1,33
Kuřim	5,8	17,8	11,0	319	632	1,98
Kyjov	9,4	19,3	9,9	629	768	1,22
Mikulov	5,9	16,6	10,7	219	325	1,48
Mor. Krumlov	10,8	18,9	8,1	342	356	1,04
Pohořelice	5,9	13,7	7,8	127	164	1,29
Rosice	7,2	11,3	4,1	202	189	0,94
Slavkov u Brna	9,4	20,1	10,7	311	394	1,27
Šlapanice	14,5	31,4	16,9	541	804	1,49
Tišnov	10,2	23,0	12,8	452	714	1,56
Veselí nad Mor.	13,8	21,7	8,1	821	710	0,86
Vyškov	7,3	15,4	8,1	831	1 055	1,27
Znojmo	6,9	20,0	13,1	1 241	2 345	1,89
Židlochovice	8,6	23,3	14,7	144	227	1,58

* pouze kraje, kde kandidovala KDU-ČSL v roce 2008 samostatně; zdroj: Volby.cz.

Při pohledu na tabulku volebních zisků KDU-ČSL v jednotlivých obcích s rozšířenou působností (viz tabulka č. 4) se nám nabízejí jedinečné výsledky, které nemají v ČR obdoby a které také odporují předpokladům vycházejícím z konceptu voleb druhého řádu (tj. KDU-ČSL by jako vládní strana měla uprostřed volebního období výrazně ztrácet). Přírůstek hlasů pro křesťanské demokráty činil oproti volbám do Poslanecké sněmovny 12,8 procentních bodů a v absolutních číslech 22 389 hlasů. Tento výsledek se podepsal na vysoké hodnotě indexu úspěšnosti, který činil

¹⁶ V krajských volbách v roce 2004 byla Jižní Morava jediným krajem, kde se ODS nepodařilo zvítězit a kde neobsadila post hejtmana.

1,33 a výrazně převyšoval celorepublikový průměr. Ten je ovšem ovlivněn tím, že do něj byly započteny pouze výsledky samostatně kandidující KDU-ČSL.¹⁷

Při detailnějším rozboru výsledků a hlavně počtu absolutních hlasů dojdeme k zajímavým závěrům. V Jihomoravském kraji získali křesťanští demokraté přes 19 % z celkového počtu hlasů ve volbách do Poslanecké sněmovny a ve volbách do krajských zastupitelstev dokonce 47 % hlasů. Pokud bychom použili počet hlasů pro KDU-ČSL spolu s koalicemi pro kraje, tak hlasy strany lidové z Jihomoravského kraje tvoří 33 % z celkového počtu. Tento fakt je primárně zapříčiněn vyšší mírou religiozity ve spojení s křesťanskodemokratickým profilem strany, resp. inklinací katolických voličů k volbě KDU-ČSL (k charakteristice voličů KDU-ČSL viz např. Linek, Pecháček 2006). V celorepublikovém srovnání krajů se přitom nachází Jihomoravský kraj na 3. místě s 44 % věřících obyvatel, přičemž 39 % se hlásí k římsko-katolické církvi.¹⁸

Mezi sledovanými ORP v Jihomoravském kraji jsou pouze dvě obce, kde se KDU-ČSL nepodařilo navýšit počet absolutních hlasů, ale i přesto se zde jejich procentní podíl navýšil, a to díky nižší úrovni volební účasti v krajských volbách. Obecně řečeno, již výsledky agregované na úroveň kraje zpochybňují Reifovy a Schmittovy teze o volebním propadu vládních stran. Ovšem i v rámci jednotlivých ORP lze nalézt podstatné rozdíly.

Obcí, kde lidovci nejvíce ztratili, co se týče absolutního počtu hlasů, bylo Veselí nad Moravou. To i přes to, že zde kandidoval místní zastupitel Martin Bedrava, kterému se jako jednomu z mála podařilo získat více preferenčních hlasů než Stanislavu Juránkovi. Veselí nad Moravou představuje specifický případ, zejména pokud se blíže podíváme na výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006. Ve Veselí totiž tehdy získala KDU-ČSL vůbec druhý nejlepší výsledek ze sledovaných ORP, což bylo lze přičíst i tehdejší Bedravově kandidatuře na 12. místě. Svůj vliv mohl mít i odliv případných voličů směrem k ideově blízkým stranám, v nichž kandidovaly rovněž některé lokálně významné osobnosti. Tím máme na mysli relativně solidní výsledek SNK-ED (3,5 %) a zejména vysoký počet preferencí pro Jaroslava Miklendu, tajemníka městského úřadu ve Veselí nad Moravou. Miklenda obdržel např. jen o 19 preferencí méně než další významná lidovecká osobnost z regionu Libor Ambrozek.

Druhou obcí, kde si křesťanští demokraté pohoršili v počtu absolutních hlasů, byly Rosice, byť zde jejich podpora klesla o pouhých 13 hlasů. Na výsledek lidovců mohl mít vliv ten fakt, že na kandidátní listině se neobjevil ani jeden reprezentant obce a nejúspěšnějšími kandidáty

¹⁷ Celkově získala KDU-ČSL spolu s koalicemi pro kraje 276 387 hlasů. Pokud tento počet hlasů přepočítáme na index úspěšnosti, tak vyjde hodnota 0,77.

¹⁸ Český statistický úřad – sčítání lidu, domů a bytů 1991.

se staly osobnosti známé z regionální (Juránek) nebo celostátní politiky (exministr Ambrozek). Dále je nutno zmínit velmi nadprůměrný výsledek Alternativy 2008 (v Rosicích získala 8,9 % hlasů oproti 0,3 % v rámci celého kraje). Tento zisk je ovšem dán tím, že na kandidátce tohoto uskupení figurují tři obyvatelé Rosic – radní Jaroslav Dytrych (76,7 % preferencí strany), dále pak Tomáš Pexa (35,3 % preferencí), člen finančního výboru zastupitelstva v Rosicích, a Vladimír Bartoš (24,7 % preferencí), člen výboru pro granty zastupitelstva v Rosicích. I výsledek Alternativy 2008 v Rosicích tak potvrzuje předpoklad personalizace volby.

Naopak nejúspěšnější obcí z hlediska nárůstu podílu hlasů se pro lidovce staly Šlapanice. Ačkoli i ve Šlapanicích získal nejvyšší podíl preferencí Stanislav Juránek, těsně za ním skončil v tomto ohledu náměstek hejtmana a šlapanický radní a neúspěšný kandidát na senátora v obvodě č. 57 – Vyškov Václav Horák (6. místo na kandidátce a 38,1 % preferencí). Více než 20 % preferencí obdržel kobylnický zastupitel a bývalý starosta Lubomír Šmíd, který byl na 5. místě kandidátní listiny. Dalšími ORP s výrazným procentuálním nárůstem podpory a také vysokou hodnotou indexu úspěšnosti jsou Židlochovice, Kuřim a Znojmo. Začneme u Židlochovic, kde KDU-ČSL posílila o více než 14 procentních bodů a index úspěšnosti byl roven 1,58. Nejvíce preferenčních hlasů i zde obdržel hejtman kraje a lídr Stanislav Juránek (32,6 % preferencí), přičemž těsně za ním skončil starosta Židlochovic Jan Vitula (25. místo na kandidátce a 30,8 % preferencí). Více než 10 % preferencí získal i starosta nedalekých Těšán Jan Husák, který figuroval na 19. místě kandidátky. Ve Znojmě získali křesťanští demokraté o 13 procentních bodů více a index úspěšnosti byl 1,89. Na kandidátce bylo Znojmo zastoupeno třemi osobnostmi. Nejvýraznější a zároveň nejdůležitější byl Pavel Balík (8. místo na kandidátce a 47,7 % preferencí), bývalý starosta a v době konání voleb místostarosta Znojma, který získal více preferencí než hejtman Juránek. Více než 20 % preferencí obdržel místostarosta nedalekých Plenkovic Alois Vybíral na 13. místě kandidátky, více než 10 % preferencí znojemský radní Oto Mašek na 39. místě kandidátky.

Nejvyšší hodnoty indexu úspěšnosti dosáhla KDU-ČSL v rámci sledovaných ORP v Kuřimi, kde byl roven téměř dvěma. Takřka dvojnásobného počtu hlasů oproti předešlým volbám nedosáhla žádná ze sledovaných stran v žádné jiné obci s rozšířenou působností. V čem tkví úspěch křesťanských demokratů? Za tuto stranu kandidovala místostarostka obce Miluše Macková, ale až na 58. místě, navíc obdržela pouze necelých 10 % preferenčních hlasů, zatímco Stanislav Juránek téměř 40 %. Bývalý hejtman tímto výsledkem předčil i lídra ČSSD Michala Haška, i když ČSSD v této obci jednoznačně vyhrála se ziskem 41 % hlasů. Tato výrazná anomálie pouze potvrzuje velmi silné postavení KDU-ČSL v rámci Jihomoravského kraje

a výraznou pozici Stanislava Juránka na krajské úrovni. Posledním z trojice kandidátů, jež překonal v určité obci s rozšířenou působností lídra svojí kandidátky, je František Adamec, kterému se to podařilo v jeho rodném Vyškově. Dřívější i nynější vyškovský zastupitel působil dlouhou dobu ve zdravotnictví, kdy se věnoval soukromé praxi v tamní nemocnici, ke které se po svém působení v krajské radě vrátil. V předešlých senátních volbách byl navíc kandidátem za KDU-ČSL, ale byl poražen Ivem Bárkem, který svůj post minulý rok obhájil jako kandidát za ČSSD.

Tabulka č. 5. Přehled neúspěšnějších kandidátů KDU-ČSL z hlediska podílu preferenčních hlasů v jednotlivých ORP.

	Jméno	Funkce	Počet preferencí	Podíl preferencí	Pořadí
Blansko	Stanislav Juránek	Hejtman JMK	501	40,1 %	1.
Boskovice	Stanislav Juránek	Hejtman JMK	291	38,8 %	1.
Břeclav	Stanislav Juránek	Hejtman JMK	397	36,2 %	1.
Bučovice	Stanislav Juránek	Hejtman JMK	127	35,5 %	1.
Hodonín	Stanislav Juránek	Hejtman JMK	419	41,1 %	1.
Hustopeče	Stanislav Juránek	Hejtman JMK	113	36,5 %	1.
Ivančice	Stanislav Juránek	Hejtman JMK	140	25,4 %	1.
Kuřim	Stanislav Juránek	Hejtman JMK	246	38,9 %	1.
Kyjov	Stanislav Juránek	Hejtman JMK	306	39,8 %	1.
Mikulov	Stanislav Juránek	Hejtman JMK	130	40,0 %	1.
Mor. Krumlov	Stanislav Juránek	Hejtman JMK	139	39,0 %	1.
Pohořelice	Stanislav Juránek	Hejtman JMK	57	34,7 %	1.
Rosice	Stanislav Juránek	Hejtman JMK	74	39,1 %	1.
Slavkov u Brna	Stanislav Juránek	Hejtman JMK	168	42,6 %	1.
Šlapanice	Stanislav Juránek	Hejtman JMK	334	41,5 %	1.
Tišnov	Stanislav Juránek	Hejtman JMK	298	41,7 %	1.
Veselí nad Mor.	Martin Bedrava	Zastupitel Veselí nad Mor.	259	36,4 %	9.
Vyškov	František Adamec	Krajský radní, zastupitel Vyškova	429	40,6 %	3.
Znojmo	Pavel Balík	Místostarosta Znojma	1 118	47,7 %	8.
Židlochovice	Stanislav Juránek	Hejtman JMK	74	32,5 %	1.

Zdroj: *Volby.cz*.

4.2 Výsledky opozičních stran

Česká strana sociálně demokratická

Jednoznačným vítězem krajských voleb v roce 2008 se stala sociální demokracie. V celostátním měřítku získala 35,9 % hlasů a druhou ODS tak předstihla o více než deset procentních bodů. Ve srovnání s předchozími volbami do Poslanecké sněmovny si sociální demokraté polepšili o 3,6 procentních bodů. V Jihomoravském kraji však zaznamenali nárůst o necelé dva procentní body. Co se týče absolutního počtu hlasů, v rámci České republiky, ale

i v rámci Jihomoravského kraje klesla podpora ČSSD o třetinu, což je dáno primárně nižší volební účastí. I přes uvedený pokles absolutního počtu hlasů lze vzhledem k procentuálnímu nárůstu volební podpory konstatovat, že výsledek sociální demokracie jakožto opoziční strany odpovídá v rámci Jihomoravského kraje jako celku předpokladům, se kterými pracuje koncept voleb druhého řádu.

Tabulka č. 6. Volební zisky ČSSD ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006
 a ve volbách do krajských zastupitelstev v roce 2008.

	PS 2006 (%)	Kraj 2008 (%)	rozdíl	PS 2006 (hlasy)	Kraj 2008 (hlasy)	IÚ
ČR*	33,6	35,9	2,3	1 575 865	1 044 719	0,66
Jihomoravský kraj	33,0	34,8	1,8	200 619	131 615	0,66
Blansko	36,5	40,7	4,2	4 104	3 016	0,73
Boskovice	38,7	41,9	3,2	2 328	1 537	0,66
Břeclav	33,0	31,6	-1,4	4 367	2 294	0,53
Bučovice	39,8	41,7	1,9	1 273	824	0,65
Hodonín	35,9	39,2	3,3	4 688	2 857	0,61
Hustopeče	30,6	33,8	3,2	921	612	0,66
Ivančice	30,3	26,3	-4,0	1 422	792	0,56
Kuřim	34,6	41,0	6,4	1 901	1 459	0,77
Kyjov	33,8	34,3	0,5	2 273	1 369	0,60
Mikulov	29,9	32,4	2,5	1 102	633	0,57
Mor. Krumlov	32,9	31,5	-1,4	1 042	594	0,57
Pohořelice	32,6	39,3	6,7	701	472	0,67
Rosice	31,8	33,2	1,4	887	557	0,63
Slavkov u Brna	34,4	38,1	3,7	1 133	746	0,66
Šlapanice	29,4	30,2	0,8	1 096	775	0,71
Tišnov	35,7	44,0	8,3	1 589	1 362	0,86
Veselí nad Mor.	37,0	40,7	3,7	2 206	1 331	0,60
Vyškov	41,2	44,8	3,6	4 668	3 072	0,66
Znojmo	34,2	31,1	-3,1	6 141	3 643	0,59
Židlochovice	32,4	32,9	0,51	539	321	0,60

* bez hl. města Prahy; zdroj: Volby.cz

Bližší pohled na volební výsledky ČSSD v jednotlivých ORP ovšem prozrazuje výrazné odlišnosti mezi jednotlivými ORP.¹⁹ Na jedné straně v Tišnově zvýšila sociální demokracie volební výsledek o více než 8 procentních bodů (tomu odpovídá i vysoká hodnota IÚ), na straně druhé zaznamenala v Ivančicích pokles o 4 procentní body (a zaznamenána je rovněž nízká hodnota IÚ). Podobné odlišnosti vzhledem k průměrnému výsledku sociální demokracie v kraji lze nalézt i v dalších obcích. Jak bylo uvedeno výše, možnou interpretaci odlišných výsledků politické strany v jednotlivých obcích představuje personalizace volby spojená s podobou kandidátní listiny.

¹⁹ Rozdíly mezi jednotlivými obcemi vycházejí do jisté míry z koncentrovanosti územní podpory politické strany. Rozdíly v rámci dané obce mezi jednotlivými volbami je však třeba připsat jiným faktorům, než územní koncentraci volební podpory. Jednou z možností je právě sledování personalizace volby.

Na výsledek sociální demokracie v Tišnově se podepsala kandidatura poslance Michala Haška z blízkého Drásova,²⁰ umocněná jeho pozicí volebního lídra.²¹ Hašek obdržel v Tišnově téměř třetinu preferenčních hlasů ČSSD v obci. Zároveň na 21. místě kandidátní listiny figurovala Zuzana Brzobohatá, v době konání voleb místostarostka Tišnova, která v obci obdržela 17 % preferenčních hlasů. Nejvyšší hodnotu IÚ (0,77) vykazuje z jihomoravských ORP Kuřim, kde získal nejvyšší podíl preferencí (více než 15 %) opět Michal Hašek (Kuřim se nachází přibližně stejně daleko od „Haškova“ Drásova jako výše uvedený Tišnov). Podobným případem jako Tišnov je Blansko, ve kterém „bodoval“ s více než 18 % preferenčních hlasů místostarosta města Ivo Polák, jenž byl kandidován na 5. místě. Více než 5 % preferenčních hlasů strany v Blansku získali (kromě Haška) ještě Jana Kratochvílová (ředitelka Domova OLGA v Blansku a také členka blanenského zastupitelstva) a Vít Rajtšlégr, starosta blízkého Ráječka.

Na druhé straně pomyslné osy úspěšnosti sociální demokracie se nachází čtveřice ORP, ve kterých jednak poklesly volební zisky ČSSD, jednak zde měl podprůměrné hodnoty IÚ. Konkrétně se jedná o obce Břeclav, Ivančice, Moravský Krumlov a Znojmo. Největší procentuální propad volebního zisku zaznamenala sociální demokracie v Ivančicích. Z hlediska preferenčních hlasů uspěl v Ivančicích z ČSSD nejvíce lídr kandidátky Michal Hašek (13,5 % všech preferencí pro sociální demokracii v obci). Žádný další kandidát nezískal více než 3 % preferencí, přičemž pozoruhodnou – a z hlediska vysvětlení výsledku sociální demokracie významnou – skutečností je absence kandidáta z Ivančic na kandidátní listině. Na druhou stranu je potřeba dodat, že Ivančice nebyly nepřítomností „vlastního“ kandidáta na kandidátní listině výjimkou. Absence kandidáta-rezidenta se týkala např. i Pohořelic či Hustopečí, ve kterých ČSSD relativně uspěla. Ivančice se však v jednom ohledu výrazně liší od Pohořelic i Hustopečí, a sice velmi vysokou volební podporou komunistické strany. KSČM dlouhodobě získává v Ivančicích nadprůměrnou volební podporu, přičemž v krajských volbách zatím vždy ve srovnání se sněmovními ještě posílila, což lze přičíst i podobě kandidátní listiny (blíže viz níže). V této souvislosti se tak nabízí vysvětlení v podobě přesunu části bývalých (sněmovních) voličů sociální

²⁰ Jen pro zajímavost uvedme srovnání volebního výsledku ČSSD v Drásově. Ve sněmovních volbách zde získala ČSSD 41,6 %, tj. 276 hlasů. Ve volbách do krajského zastupitelstva to bylo 54,6 %, tj. 277 hlasů. IÚ tedy v tomto případě činí o něco více než 1. Výsledek v Drásově indikuje vyšší personalizaci volby v případě voleb do krajských zastupitelstev, byť je třeba mít na paměti, že ve sněmovních volbách figuroval Michal Hašek „až“ na třetím místě kandidátky.

²¹ První místo na kandidátní listině zajistilo Michalu Haškovi poměrně vysoký podíl preferenčních hlasů prakticky v každé ORP. V Tišnově byl však Haškův výsledek výrazně lepší než v ostatních obcích.

demokracie ke komunistické straně. Jinými slovy řečeno, propad volební podpory sociální demokracie v Ivančicích je zároveň doprovázen výrazně nadprůměrným výsledkem KSČM (v kontextu Jihočeského kraje se tímto fenoménem zabýval v kontextu tzv. sousedského efektu brněnský politolog Michal Pink 2009: 108-109).

Poněkud odlišný je případ Břeclavi, kde přes ne příliš výrazný pokles procentuálního volebního zisku zaznamenala ČSSD vůbec nejvyšší pokles absolutního počtu hlasů. V krajských volbách získal v Břeclavi z kandidátů ČSSD největší podíl preferenčních hlasů místní zastupitel Oldřich Ryšavý (26,7 %). Hranici 5 % preferencí překročili kromě Haška ještě Karel Bílek (28. místo), neúspěšný kandidát na zastupitele Břeclavi z komunálních voleb 2006, a Jaroslav Parolek (67. místo), břeclavský zastupitel. Umístění lokálně významné osobnosti na předním místě kandidátní listiny (Ryšavý obsadil 6. místo) nekoresponduje s výrazným poklesem celkového počtu hlasů strany. Vysvětlení opět nabízí volební úspěch KSČM, na kterém se pravděpodobně podíleli i bývalí voliči sociální demokracie, kteří se přiklonili ke kandidátní listině, na níž figurovali tři významné lokální osobnosti (viz níže). Víceméně totožný případ představují Moravský Krumlov a Znojmo, kde byl pokles volebního výsledku ČSSD doprovázen (v obou případech skutečně výrazným) nárůstem volební podpory komunistické strany. I v Moravském Krumlově nasadila KSČM několik místně významných kandidátů, naproti tomu z kandidátní listiny sociální demokracie se prosadila, co se týče počtu preferenčních hlasů, výrazněji pouze Irena Kočí, radní v Moravském Krumlově. Ovšem i ta výrazně zaostala v počtu preferenčních hlasů za neúspěšnějším kandidátem KSČM. Ve Znojmě získal nejvíce preferenčních hlasů ze sociálních demokratů lídr kandidátky Michal Hašek. 5% hranici překročil již jen Jiří Ružička (11,8 %), ředitel dětské psychiatrické léčebny ve Velké Bíteši, který ovšem figuroval až na 45. místě kandidátní listiny. Ovšem i ve Znojmě zaostal neúspěšnější kandidát sociální demokracie za nejpreferovanějším kandidátem KSČM, což ukazuje na vysokou míru personalizace volby a zároveň pravděpodobný přesun části voličů od ČSSD ke KSČM.

Z bližšího pohledu na volební výsledky ČSSD v jednotlivých ORP Jihomoravského kraje vyplývá několik skutečností. Sociální demokracie byla neúspěšnější v obcích, se kterými byl spjat některý z předních kandidátů (Hašek v případě Tišnova a Kuřimi, Polák v případě Blanska). Naopak v obcích, ve kterých ČSSD nejvíce ztratila (Ivančice a Znojmo), nefigurovala na předních místech kandidátní listiny lokálně významná osobnost, která by dokázala „přitáhnout“ větší počet preferenčních hlasů. Zároveň se jednalo o obce (a to platí i pro další ORP, v nichž ČSSD neuspěla), ve kterých dosáhla vysokých volebních zisků KSČM.

Tabulka č. 7. Přehled neúspěšnějších kandidátů ČSSD z hlediska podílu preferenčních hlasů v jednotlivých ORP.

	Jméno	Funkce	Počet preferencí	Podíl preferencí	Pořadí
Blansko	Ivo Polák	Místostarosta Blanska	554	18,4 %	5.
Boskovice	Michal Hašek	Poslanec	184	12,0 %	1.
Břeclav	Oldřich Ryšavý	Zastupitel v Břeclavi	612	26,7 %	6.
Bučovice	František Šujan	Místostarosta Bučovic	111	13,5 %	19.
Hodonín	Jiří Janda	Radní v Hodoníně	527	18,4 %	4.
Hustopeče	Michal Hašek	Poslanec	82	13,4 %	1.
Ivančice	Michal Hašek	Poslanec	107	13,5 %	1.
Kuřim	Michal Hašek	Poslanec	222	15,2 %	1.
Kyjov	Jiří Frolec	Zastupitel v Kyjově	211	15,4 %	27.
Mikulov	Karel Štogl	Radní v Mikulově	86	13,6 %	42.
Mor. Krumlov	Irena Kočí	Radní v Mor. Krumlově	100	16,8 %	8.
Pohofelice	Michal Hašek	Poslanec	60	12,7 %	1.
Rosice	Michal Hašek	Poslanec	76	13,6 %	1.
Slavkov u Brna	Michal Hašek	Poslanec	99	13,3 %	1.
Šlapanice	Michal Hašek	Poslanec	94	12,1 %	1.
Tišnov	Michal Hašek	Poslanec	436	32,0 %	1.
Veselí nad Mor.	Jaroslav Hanák	Starosta Veselí nad Mor.	356	26,7 %	32.
Vyškov	Petr Hájek	Starosta Vyškova	872	28,4 %	10.
Znojmo	Michal Hašek	Poslanec	660	18,1 %	1.
Židlochovice	Michal Hašek	Poslanec	32	10,0 %	1.

Zdroj: *Volby.cz*.

Komunistická strana Čech a Moravy

KSČM obsadila jak v rámci České republiky, tak v rámci Jihomoravského kraje ve volbách do krajských zastupitelstev v roce 2008 3. místo. Ve srovnání s předchozími volbami do Poslanecké sněmovny si komunisté polepšili, byť nárůst jejich volební podpory byl v Jihomoravském kraji poněkud mírnější ve srovnání s celorepublikovým výsledkem. Jak v republikovém kontextu, tak v rámci Jihomoravského kraje naplnil volební výsledek KSČM předpoklad o nárůstu volební podpory opoziční politické strany. Relativně umírněné navýšení volebního zisku komunistické strany lze obecně přičítat jednak extrémní pozici KSČM a s tím spojenému omezenému potenciálu pro získání nových voličů, ale do značné míry také bipolarizovanému průběhu volební kampaně prezentujícímu voličům dvě hlavní alternativy – občanské a sociální demokraty (Eibl 2009). Bližší pohled na výsledky KSČM v jednotlivých ORP však, jak uvidíme, relativizuje učiněné závěry, platné pro úroveň celorepublikovou a pro Jihomoravský kraj.

Již letmý pohled na výsledky komunistické strany v ORP prozrazuje poměrně výrazný rozptyl nejen samotné výše volebních výsledků mezi obcemi navzájem, ale také – a to je z hlediska našeho zájmu zajímavější – v rozdílech volebních výsledků při srovnání voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006 a voleb do zastupitelstva Jihomoravského kraje. Zcela

výjimečného výsledku dosáhla KSČM v Ivančicích (nárůst o více než 10 procentních bodů a zároveň téměř totožný zisk absolutního počtu hlasů!). Na druhé straně výrazný pokles zaznamenali komunisté ve Šlapanicích a Tišnově (v obou případech pokles o 2,5 procentního bodu a zároveň propad na prakticky polovinu absolutního počtu hlasů ve srovnání se sněmovními volbami v roce 2006).

Tabulka č. 8. Volební zisky KSČM ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006 a ve volbách do krajských zastupitelstev v roce 2008.

	PS 2006 (%)	Kraj 2008 (%)	rozdíl	PS 2006 (hlasy)	Kraj 2008 (hlasy)	IÚ
ČR*	13,5	15,0	1,5	633 403	438 024	0,69
Jihomoravský kraj	16,0	16,9	0,9	83 687	54 443	0,65
Blansko	16,0	17,9	1,9	1 800	1 326	0,74
Boskovice	11,7	13,4	1,8	702	492	0,70
Břeclav	13,9	16,0	2,1	1 840	1 160	0,63
Bučovice	17,4	18,2	0,7	558	359	0,64
Hodonín	16,3	19,0	2,7	2 123	1 381	0,65
Hustopeče	12,9	13,3	0,4	388	241	0,62
Ivančice	24,5	34,7	10,2	1 152	1 045	0,91
Kuřim	12,1	13,2	1,1	666	469	0,70
Kyjov	15,0	19,5	4,5	1 009	777	0,77
Mikulov	20,0	21,8	1,8	735	426	0,58
Mor. Krumlov	16,8	22,9	6,1	532	432	0,81
Pohořelice	16,2	16,6	0,4	348	199	0,57
Rosice	16,7	20,1	3,4	466	338	0,73
Slavkov u Brna	11,2	12,2	1,0	368	238	0,65
Šlapanice	9,1	6,7	-2,5	341	171	0,50
Tišnov	12,7	10,2	-2,6	566	315	0,56
Veselí nad Mor.	13,9	13,8	-0,1	827	451	0,55
Vyškov	15,9	16,2	0,2	1 802	1 108	0,61
Znojmo	16,8	22,7	5,9	3 009	2 656	0,88
Židlochovice	12,6	14,5	2,0	209	142	0,68

* bez hl. města Prahy; zdroj: Volby.cz.

K výsledku KSČM v Ivančicích v krajských volbách v roce 2008 patrně výrazně pomohla i kandidatura dlouholetého starosty města Vojtěcha Adama, jenž si připsal 40 % preferenčních hlasů KSČM v obci. Téměř 15 % preferenčních hlasů obdržel i Bohumil Smutný, zastupitel v Ivančicích (12. místo na kandidátní listině). Třetího nejvyššího nárůstu v podílu volební podpory oproti sněmovním volbám v roce 2006 a zároveň druhé nejvyšší hodnoty IÚ dosáhli komunisté ve Znojmě. Ve srovnání s volbami do Poslanecké sněmovny v roce 2006 se Znojmo „vyšvihlo“ ze 4. na 2. místo mezi jihomoravskými ORP.²² Nejvyšší počet preferenčních hlasů

²² Ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006 dosáhla druhého nejlepšího výsledku KSČM v Mikulově. Vysoké volební zisky ovšem zaznamenává KSČM v Mikulově již od začátku 90. let. Na to má významný vliv i ta skutečnost, že na prvním místě kandidátní listiny se již od roku 1992 (tehdy ve volbách do Sněmovny národů

obdržel ve Znojmě místní zastupitel Petr Krátký, který figuroval na 6. místě kandidátní listiny. Druhý nejvyšší podíl preferenčních hlasů obdržel další člen znojemského zastupitelstva Jiří Šmahaj (19,4 % preferencí a 18. místo na kandidátní listině), na 3. místě skončil v tomto ohledu Augustin Forman (11,4 % preferencí a 14. místo na kandidátce), starosta blízké Miroslavi. Přes 5% hranici v podílu preferenčních hlasů se dostal ještě ředitel znojemské dopravní společnosti Rostislav Polach a Pavel Balík, zastupitel v nedalekých Hostěradicích.

Nadprůměrného výsledku dosáhli komunisté i v Moravském Krumlově, o což se zasloužila i kandidatura místního zastupitele a předsedy spotřebního družstva Jednota Františka Šlapanského. O Šlapanského vlivu na volební výsledek svědčí i ta skutečnost, že byt' byl kandidován až na 41. místě, dosáhl téměř třetinového podílu preferenčních hlasů KSČM v obci. Více než 20 % preferenčních hlasů ještě obdrželi již zmínění Forman (21,3 %) a Adam (20,1 %), více než 13 % preferencí získal Krátký. Kandidatura zastupitelů obce se KSČM vyplatila i v Kyjově, kde se nejpreferovanějšími kandidáty stali právě kyjovští zastupitelé Ivo Pojezný (4. místo na kandidátní listině), který obdržel podobně vysoký podíl preferencí jako Vojtěch Adam v Ivančicích, a Antonín Rajda (60. místo na kandidátní listině a 13,8 % preferencí). Velmi dobrého výsledku dosáhli také Jan Navrátil (10. místo na kandidátní listině a 9,7 % preferencí), zastupitel v blízkém Kyjově, a Božena Hofrová (25. místo na kandidátní listině a 5,8 % preferencí), členka obecního zastupitelstva ve Vracově.

Poněkud odlišný případ než Znojmo či Kyjov představují Rosice u Brna, kde komunisté uspěli, přestože na jejich kandidátní listině nefiguroval žádný rosický kandidát. V Rosicích, jak ukazují výsledky preferencí, se zřejmě projevila regionální známost Vojtěcha Adama (Rosice se nacházejí asi 10 km vzdušnou čarou od Ivančic). Pozice Adama (obdržel 28,1 % preferenčních hlasů) jako lídra kandidátní listiny tedy zapůsobila podobně jako v případě výsledku sociálního demokrata Haška v Kuřimi. Na výsledek komunistů měla pozitivní vliv i kandidatura Aleše Dumka (17. místo na kandidátní listině a 12,4 % preferencí) a Jaroslavy Baštařové (29. místo na kandidátní listině a 14,8 % preferencí), zastupitelů v Zastávce u Brna, obce prakticky propojené s Rosicemi. Poslední ORP, kde měla KSČM výrazněji nadprůměrný procentuální volební zisk a zároveň zaznamenala nadprůměrnou hodnotu IÚ, je Blansko. Úspěchu KSČM v Blansku zřejmě napomohla kandidatura Stanislava Navrkala, blanenského zastupitele, na 3. místě kandidátní listiny. Navrkalovi se jako jedinému podařilo získat více než 5 % preferenčních hlasů, ba dokonce se přiblížil hranici 20 %.

Federálního shromáždění) opakovaně objevuje ve sněmovních volbách Miroslav Grebeníček, dlouholetý předseda komunistické strany, s bydlištěm právě v Mikulově.

Od obcí s nadprůměrným volebním výsledkem se nyní přesuňme k ORP, kde naopak komunisté výrazně ztratili. Konkrétně se jedná o trojici obcí – Šlapanice, Tišnov a Veselí nad Moravou. Pro Tišnov i Šlapanice je společný velmi nízký podíl preferenčních hlasů pro nejúspěšnějšího kandidáta, navíc v obou případech se jednalo o osoby, které nemají trvalé bydliště v dané obci. Jako pozoruhodný se jeví rovněž fakt, že na kandidátní listině komunistické strany nekandidoval nikdo s trvalým bydlištěm ve Šlapanicích a pouze jeden kandidát s trvalým bydlištěm v Tišnově (na 57. místě Libor Moudrý, bývalý zastupitel obce). Slabý výsledek komunistů v Tišnově lze navíc spojit s velmi silnou volební podporou „sousední“ sociální demokracie. Odlišný je případ Veselí nad Moravou, kde KSČM zaznamenala, co se týče absolutního počtu hlasů, pád téměř na polovinu ve srovnání s výsledkem sněmovních voleb v roce 2006, přestože se na kandidátní listině ocitl i zastupitel města. V případě Veselí je ovšem třeba zmínit tu skutečnost, že Dalibor Hamliš kandidoval až na 39. místě. Navíc i v tomto případě je pravděpodobný přeliv hlasů k sociální demokracii, a to díky kandidatuře starosty města Jaroslava Hanáka (ČSSD).

Podobně jako v případě ostatních politických stran lze konstatovat, že nejlepších volebních výsledků dosáhla KSČM v obcích, jejichž zástupci se nacházeli na předních místech kandidátní listiny strany. V této souvislosti je ilustrativní zejména případ starosty Ivančic, umocněný pozicí Adama jako lídra kandidátní listiny. Podobným příkladem vlivu přítomnosti lokálně významných osobností na kandidátce na volební výsledek je i Znojmo a Moravský Krumlov. Naopak v případě Šlapanic, ale i částečně v případě Tišnova a Veselí nad Moravou se projevila absence místních významných osobností, a to buď úplná, nebo „jen“ na předních místech kandidátní listiny.

Tabulka č. 9. Přehled neúspěšnějších kandidátů KSČM z hlediska podílu preferenčních hlasů v jednotlivých ORP.

	Jméno	Funkce	Počet preferencí	Podíl preferencí	Pořadí
Blansko	Stanislav Navrkal	Zastupitel v Blansku	240	18,1 %	3.
Boskovice	Dušan Sušil	Zastupitel v Boskovicích	149	30,3 %	24.
Břeclav	Leopold Levák	Zastupitel v Břeclavi	237	20,4 %	7.
Bučovice	Zdeněk Koudelka	Zastupitel v Bučovicích	159	44,3 %	5.
Hodonín	Jan Navrátil	Zastupitel v Hodoníně	319	23,1 %	10.
Hustopeče	Ludmila Živná	Zastupitelka v Hustopečích	88	36,5 %	9.
Ivančice	Vojtěch Adam	Starosta Ivančic	418	40,0 %	1.
Kuřim	Jan Herman	Zastupitel v Kuřimi	88	18,8 %	65.
Kyjov	Ivo Pojezný	Zastupitel v Kyjově	315	40,5 %	4.
Mikulov	Stanislav Šprtěl	Bývalý zastupitel v Mikulově	91	21,4 %	20.
Mor. Krumlov	František Šlapanský	Zastupitel v Mor. Krumlově	136	31,5 %	41.
Pohofelice	Vojtěch Adam	Starosta Ivančic	10	5,0 %	1.
Rosice	Vojtěch Adam	Starosta Ivančic	95	28,1 %	1.
Slavkov u Brna	Věra Křivánková	Zastupitelka ve Slavkově	74	31,1 %	19.
Šlapanice	Pavel Březa	Zastupitel v Brně	9	5,3 %	2.
Tišnov	Vojtěch Adam	Starosta Ivančic	20	6,3 %	1.
Veselí nad Mor.	Dalibor Hamliš	Zastupitel ve Veselí nad Mor.	66	14,6 %	39.
Vyškov	Jan Procházka	Zastupitel ve Vyškově	189	17,1 %	11.
Znojmo	Petr Krátký	Zastupitel ve Znojmě	751	28,3 %	6.
Židlochovice	Vojtěch Adam	Starosta Ivančic	19	13,4 %	1.

Zdroj: Volby.cz.

5. Místo závěru – personalizace volby jako výzva konceptu voleb druhého řádu?

Předchozí text se zaměřil na analýzu voleb do zastupitelstva Jihomoravského kraje v roce 2008. Základním teoretickým rámcem příspěvku se stal koncept voleb druhého řádu, původně vytvořený dvojicí německých politologů Reifa a Schmitta. Cílem textu ovšem nebyla „pouhá“ aplikace konceptu, ale naopak snaha o jeho kritické zhodnocení, či dokonce o rozpoutání diskuse nad aplikovatelností konceptu v prostředí (možná nejen) české krajské politiky. Předložený text přitom vyšel z předpokladu vyšší míry personalizace volby (kterou proponenti konceptu voleb druhého řádu opomíjejí, resp. se o ní nezmiňují explicitně) na krajské úrovni, tj. předpokladu, že rozhodování voličů není determinováno výhradně politickou situací na celostátní úrovni. Samotné výsledky voleb tento předpoklad potvrzují. Byť z hlediska celorepublikové perspektivy lze hovořit o splnění tezí konceptu voleb druhého řádu, bližší pohled na úroveň krajskou (zvláště v případě sledovaného Jihomoravského kraje) a na úroveň jednotlivých ORP prozrazuje výrazné odlišnosti potenciálně zpochybňující celkový teoretický rámec voleb druhého řádu, resp. volající po jeho precizaci.

V předchozím textu jsme tak interpretovali naznačené rozdíly ve volební podpoře jednotlivých stran pomocí poukázání na personalizaci volby vázanou na lokálně významné osobnosti figuruující na kandidátních listinách jednotlivých politických stran. Metodou, která byla

použita, byla analýza podílu a počtu preferenčních hlasů jednotlivých kandidátů v rámci politické strany, ale i mezi politickými stranami navzájem (viz tabulka č. 10).

Tabulka č. 10. Přehled nejúspěšnějších kandidátů dle počtu preferencí.

	1. místo	počet	2. místo	počet	3. místo	počet
Blansko	I. Polák (ČSSD)	554	S. Juránek (KDU-ČSL)	501	J. Králová (ODS)	355
Boskovice	S. Juránek (KDU-ČSL)	291	J. Vítková (KDU-ČSL)	224	M. Hašek (ČSSD)	184
Břeclav	Oldřich Ryšavý	612	D. Piškula (SND-ED) a S. Juránek (KDU-ČSL)	397	M. Hašek (ČSSD)	362
Bučovice	Z. Koudelka (ČSSD)	159	S. Juránek (KDU-ČSL)	127	F. Šujan (ČSSD)	111
Hodonín	J. Janda (ČSSD)	527	S. Juránek (KDU-ČSL)	419	M. Hašek (ČSSD)	401
Hustopeče	J. Kudrnka (ODS)	228	S. Juránek (KDU-ČSL)	113	R. Košťál (ODS)	105
Ivančice	V. Adam (KSČM)	418	B. Smutný (KSČM)	151	S. Juránek (KDU-ČSL)	140
Kuřim	S. Juránek (KDU-ČSL)	246	M. Hašek (ČSSD)	222	O. Štarha (ODS)	65
Kyjov	I. Pojezný (KSČM)	315	S. Juránek (KDU-ČSL)	306	J. Frolec (ČSSD)	241
Mikulov	R. Košťál (ODS)	161	S. Juránek (KDU-ČSL)	130	S. Šprtěl (KSČM)	91
Mor. Krumlov	S. Juránek (KDU-ČSL)	139	F. Šlapanský (KSČM)	136	I. Kočí (ČSSD)	100
Pohořelice	M. Hašek (ČSSD)	60	J. Svoboda (ODS)	59	S. Juránek (KDU-ČSL)	57
Rosice	J. Dytrych (Alternativa 2008)	115	V. Adam (KSČM)	95	P. Klíma (ODS)	88
Slavkov u Brna	S. Juránek (KDU-ČSL)	168	I. Charvát (ODS)	132	M. Hašek (ČSSD)	99
Šlapanice	S. Juránek (KDU-ČSL)	334	V. Horák (KDU-ČSL)	306	L. Šmíd (KDU-ČSL)	163
Tišnov	M. Hašek (ČSSD)	436	S. Juránek (KDU-ČSL)	298	Z. Brzobohatá (ČSSD)	232
Veselí nad Mor.	J. Hanák (ČSSD)	356	M. Nedravá (KDU-ČSL)	259	S. Juránek (KDU-ČSL)	227
Vyškov	P. Hájek (ČSSD)	872	Z. Adamec (KDU-ČSL)	429	M. Hašek (ČSSD)	374
Znojmo	P. Balík (KDU-ČSL)	1 118	S. Juránek (KDU-ČSL)	881	P. Krátký (KSČM)	751
Židlochovice	S. Juránek (KDU-ČSL)	74	J. Vitula (KDU-ČSL)	70	V. Šmerda (ODS)	37

Zdroj: *Volby.cz*.

Na základě provedené analýzy lze *obecně* vzhledem k omezenému rozsahu provedeného výzkumu konstatovat (byť je třeba chápat tato konstatování rovněž jako hypotézy pro další rozsáhlejší badatelskou činnost), že:

- 1) politické strany výrazněji v dané obci uspívají, pokud na jejich kandidátní listině figuruje lokálně významná osobnost spjatá s danou obcí, a to pokud se tato osobnost nachází na předních místech kandidátní listiny;
- 2) politické strany výrazněji trátí, pokud na jejich kandidátní listině nefiguruje lokálně významná osobnost spjatá s danou obcí, případně se tato osobnost nenachází na předních místech kandidátní listiny;
- 3) efekt lokálně významných osobností může být částečně nahrazen regionálně známou osobností, typicky hejtmanem daného kraje.

Zároveň je třeba podotknout, že personalizace volby nemusí nutně být a také nebývá jediným aspektem, který ovlivňuje konečný výsledek voleb v dané obci. Ten může být ovlivněn rovněž přelivem hlasů daným úspěchem místně silné politické strany (byť i tento je často spjat s konkrétní osobností, jak ukázal např. výsledek Alternativy 2008 v Rosicích či SNK-ED v Břeclavi). Neopomenutelným faktorem je rovněž volební účast, nicméně analýza potenciálně velmi pestrých dopadů úrovně volební účasti na výsledky voleb zůstala mimo rámec stávajícího textu.

Uvedené závěry je třeba vnímat rovněž v kontextu použité metody, kdy si autoři jsou vědomi, že analýza počtu a podílu preferenčních hlasů nemůže sama o sobě prokazovat kauzální vazbu mezi podobou kandidátní listiny a voličovým rozhodnutím. V situaci neexistence komplexního souboru dat vycházejícího kupříkladu z dotazníkového šetření typu exit-pollu se jedná zřejmě o nevhodnější přístup. Rovněž případovou studii jedněch voleb v jednom kraji je třeba chápat pouze jako počátek potenciálního dalšího výzkumu a snad i debaty nad použitelností konceptu voleb druhého řádu (nejen) v rámci české krajské politiky.

Seznam použitých zkratk

ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
IÚ	index úspěšnosti
KDU-ČSL	Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
ODS	Občanská demokratická strana
ORP	obec s rozšířenou působností
SNK-ED	SNK Evropští demokraté
SZ	Strana zelených

Seznam pramenů a literatury

- Balík, S. – Kyloušek, J. (2005, eds): *Krajské volby v České Republice 2004*, Brno, Mezinárodní politologický ústav.
- Balík, S. (2005): Institucionální stránka krajské politiky, in: S. Balík – J. Kyloušek. (eds): *Krajské volby v České republice 2004*, Brno, Mezinárodní politologický ústav.
- Balík, S. (2009): *Okresy na severu. Komunální politika v okresech Šumperk a Jeseník v letech 1989–2006*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Benoit, L. – Laver, M. (2006): *Party Policy in Modern Democracies*, on-line text <http://www.tcd.ie/Political_Science/ppmd/PPMD_11apr2006.pdf>. [cit. 5. 8. 2009]
- Blondel, J. – Sinnott, R. – Svensson, P. (1998): *People and Parliament in the European Union. Participation, Democracy, and Legitimacy*, Oxford, Clarendon Press.
- Brug, W. van der – Eijk, C. van der (2007, eds): *European Elections & Domestic Politics. Lessons from the Past and Scenarios for the Future*, Notre Dame, University of Notre Dame Press.
- Cutler, F. (2008): One Voter, Two First-Order Elections?, *Electoral Studies*, Vol. XXVII, No. 3, pp. 492-504.
- Eibl, O. – Havlík, V. – Kyloušek, J. – Pink, M. (2009): Úvod, in: O. Eibl – V. Havlík – J. Kyloušek – M. Pink: *Krajské volby 2008*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 9-12.
- Eibl, O. (2009): Vybrané aspekty volebních kampaní před volbami do krajských zastupitelstev 2008, in: O. Eibl – V. Havlík – J. Kyloušek – M. Pink: *Krajské volby 2008*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 65-78.
- Fiala, P. – Strmiska, M. (2005, eds): *Víceúrovňové vládnutí: teorie, přístupy, metody*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Fiala, P. (2004): Evropsští voliči a volby do Evropského parlamentu, *Revue politika*, No. 5, s. 26-28.
- Fiala, P. (2006): *Evropský mezčas*, Brno, Barrister&Principal.
- Havlík, V. – Hoskovec, L. (2009): Krajské volby v České republice v kontextu konceptu voleb druhého řádu. Analýza vybraných aspektů voleb do krajských zastupitelstev v letech 2000–2008, *Evropská volební studia*, roč. IV, č. 1, s. 22-47.
- Havlík, V. – Šedo, J. – Čaloud, D. (2004): Systémy poměrného zastoupení, in: R. Chytilék – J. Šedo (eds): *Volební systémy*, Brno, Mezinárodní politologický ústav, s. 104-142.
- Havlík, V. (2009): Krajské volby 2008 jako příklad voleb druhého řádu, in: O. Eibl – V. Havlík – J. Kyloušek – M. Pink: *Krajské volby 2008*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 13-32.
- Chytilék, R. – Šedo, J. (2004, eds): *Volební systémy*, Brno, Mezinárodní politologický ústav.
- Koepke, J. R. – Ringe, N. (2006): The Second-Order Election Model in an Enlarged Europe, *European Union Politics*, Vol. VII, No. 3, pp. 321-346.
- Lebeda, T. (2001): Hlavní proměnné proporčních volebních systémů, *Sociologický časopis*, roč. XXXVII, č. 4, s. 425-448.
- Linek, L. – Pecháček, Š. (2006): Základní charakteristiky členské základny KDU-ČSL, *Sociologické studie*, č. 6, Sociologický ústav Akademie věd ČR.
- Linek, L. (2004): Analýza voleb do Evropského parlamentu 2004 v ČR. Platí stále teorie voleb druhého řádu?, *Naše společnost*, č. 2, s. 25-29.

- Marsh, M. (1998): Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections, *British Journal of Political Science*, Vol. XXVIII, No. 4, pp. 591-607.
- Norris, P. (1997): Nominations: Second-Order Elections Revisited, *European Journal of Political Research*, Vol. XXXI, No. 1, pp. 109-114.
- Pink, M. (2009): Prostorová analýza voleb – krajské volby z pohledu volební geografie, in: O. Eibl – V. Havlík – J. Kyloušek – M. Pink: *Krajské volby 2008*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 98-124.
- Program strany SNK Evropská demokracie*, on-line text <<http://www.snked.cz/program.html>>. [cit. 5. 8. 2009]
- Reif, K. – Schmitt, H. (1980): Nine Second-Order National Elections – A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results, *European Journal of Political Research*, Vol. VIII, No. 1, pp. 3-44.
- Schmitt, H. – Mannheimer, R. (1991): About Voting and Non-Voting in the European Elections of June 1989, *European Journal of Political Research*, Vol. XIX, No. 1, pp. 31-54.
- Schmitt, H. (2005): *The European Parliament Elections of June 2004: Still Second-Order?*, on-line text <http://www.mzes.unimannheim.de/publications/papers/HS_EP_ParElec_2004.pdf>. [cit. 3. 7. 2009]
- SNK Evropská demokracie*, on-line text <http://www.snked.cz/o_nas.html>. [cit. 5. 8. 2009]
- Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky za rok 2006*, on-line text <http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=25>. [cit. 3. 7. 2009]
- Šaradín, P. – Šulák, T. (2001): *Krajské volby 2000: Olomoucký kraj*, Olomouc, Univerzita Palackého.
- Šaradín, P. (2008): *Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice*, Olomouc, Univerzita Palackého.
- Šedo, J. (2004): Volební právo a klasifikace volebních systémů, in: R. Chytilek – J. Šedo (eds): *Volební systémy*, Brno, Mezinárodní politologický ústav.
- Volby.cz*, volební server Českého statistického úřadu, on-line zdroj <<http://volby.cz/>>.
- Zákon č. 129/2000Sb., o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 130/2000Sb., o volbách do zastupitelstev krajů, ve znění pozdějších předpisů.